

**L'emergència d'un nou populisme espanyol:
Anàlisi del discurs de Pablo Iglesias i Podemos durant la campanya
electoral de les eleccions europees del 25 de Maig de 2014**

Treball de fi de Grau

Presentat per:

Miquel Vila Moreno

Sota la supervisió de la tutora:

Margot Pascual Izuel

Cerdanyola del Vallès, Maig del 2015

Grau en Ciència Política i Gestió Pública
Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona

Index

Introducció.	3
1. Marc Teòric i metodològic.	3
1.1 L'Escola d'Essex d'anàlisi del discurs	3
1.2 El concepte de Populisme en Ernesto Laclau.	4
1.3 Metodologia	4
2. Anàlisi	5
2.1 L'emergència del <i>nosaltres</i> : el poble, la gent.	5
2.2 L'emergència del “ <i>Ells</i> ”: la Casta.	8
2.3 Horitzó de canvi: el procés constituent.	10
3. Conclusions	11
Bibliografia	12
Annex 1	14

Introducció.

Aquest treball pretén fer un anàlisi del discurs polític del partit espanyol “Podemos” durant la campanya de les eleccions al Parlament europeu del Maig de 2014. La hipòtesis de partida és que el discurs de Podemos és un discurs de caire populista i que per tant mira de reconstruir el terreny polític entorn a la divisió en dos camps enfrontats: els «de baix» el *poble espanyol* i els «de dalt», una elit política i financera, la *casta*.

1. Marc teòric i metodològic.

1.1 L'Escola d'Essex d'anàlisi del discurs.

Aquest treball utilitza les eines proporcionades per la *Discourse Theory*, també coneguda com l'Escola d'Essex. Els autors més rellevants d'aquesta escola són Ernesto Laclau i Chantal Mouffe, que donen el tret de sortida d'aquesta amb la seva obra “*Hegemony and Socialist Strategy*” (1985).

L'Escola d'Essex parteix d'una perspectiva constructivista radical que defineix *discurs* com a “conjunt de pràctiques significants que construeixen la identitat dels subjectes i dels objectes” (Howart i Stavrakis, 2009). En aquest sentit la *Discourse Theory* planteja que les identitats polítiques són el producte d'un procés de construcció política, que te a veure amb una serie d'inclusions i exclusions, en el que determinats elements són articulats per donar forma a un relat que produeix un «nosaltres» i un «ells».

Amb l'anàlisi del discurs de Podemos miraré d'identificar en el seu missatges els següents elements: les *demandes* dels diferents sectors socials presents al discurs; les *cadenaes d'equivalència*, gràcies a les quals demandes que no tenen necessàriament res a veure entre elles prenen un sentit col·lectiu; i aquells elements i símbols que juguen un paper central alhora d'unir la resta d'elements presents en el discurs que permeten la construcció d'identitat, el que es coneixen com a *significants buits*. (Howart i Stravrakis, 2009: 7)

1.2 El concepte de Populisme en Ernesto Laclau.

Ernesto Laclau (2005a) defineix el Populisme com una forma de construcció del terreny polític que planteja una dicotomització del camp polític entre dos camps irreconciliables dividits en un eix entre una majoria exclosa, el *poble*, i una minoria privilegiada, l'*elit/oligarquia*. En aquest sentit Laclau no entén el populisme com una ideologia política, sinó com una forma d'articular els discursos, una forma de fer política (Laclau, 2005b).

El Populisme planteja una estructura en base a tres moviments discursius. El primer és l'emergència d'un «*nosaltres*» la construcció d'un poble que impugna el sistema polític vigent, per via de l'agrupació d'una sèrie de demandes fragmentades, construint una cadena d'equivalències que les homogeneïtzi, per tal d'oposar-les a un sistema polític que no les satisfà. El populisme per via d'aquest moviment mira d'unir a tots aquells descontents amb les elits governants. El segon moviment és la definició dels «*altres*», els *ells* sempre oposat als *nosaltres*, traçant una frontera entre el poble i les elits que es volen impugnar. I finalment tal i com planteja Aboyc Carlés (2010) el populisme traça un tercer moviment, l'horitzó de canvi, un moviment regeneracionista, en el qual la *plebs* (poble entès com els de baix) es convertirà en el *populus* (poble entès com el conjunt de la comunitat política) i obrirà les portes a la refundació d'un nou regim polític al servei del poble i que acabi amb els mals causats per les elits corruptes. (Laclau, 2005a: 143)

1.3 Metodologia.

Per tal d'analitzar el discurs de Podemos prendrem especial atenció a com es construeixen els tres moviments característics del discurs populista: l'emergència del *nosaltres*, la definició de «*ells*» i l'horitzó de canvi. Per tal de poder estudiar el discurs em centraré en els materials de campanya elaborats pel propi partit, manifestos, cartells i *spots* electorals, així com en les intervencions de Pablo Iglesias en actes oficials de Podemos, abans i durant el període de temps que va del 12 de Maig fins al 23 de Maig de 2014, el dia de la finalització del període oficial de campanya (Stravakis i Giorgios, 2014)

2. Anàlisi.

2.1 L'emergència del *nosaltres*: el poble/ la gent.

Els orígens de Podemos els hem de cercar en el moviment de protesta conegut com a 15 M. Ells mateixos en el seu manifest fundacional es presenten com a hereus de les idees que van donar forma als *indignats*, presentant-se com el pas de la protesta a la proposta. En aquest sentit Podemos recupera el marc del 15 M, plantejant que actualment l'Estat espanyol es troba en una situació en la que una elit política i financera s'ha fet amb el domini del país en detriment de la Democràcia i les seves majories socials. (Podemos, 2014)

Per situar el relat general de Podemos, aprofitarem l'exercici d'*storytelling* de Pablo Iglesias en el que explica una història creada per Tony Douglas, cap del laborisme canadenc, sobre “*Ratonlandia*”¹: Un país imaginari, habitat per gats i ratolins on els ratolins havien de triar entre dos partits de gats, que sempre acabaven fent lleis per millorar la vida dels gats, fins que finalment un dia els ratolins decideixen formar el seu propi partit de ratolins. En aquesta metàfora Iglesias traça una identificació entre els dos partits majoritaris a l'Estat espanyol i els gats, identificant-los com aliens a la majoria de la població (a la història un altre especie) i fent una crida a la necessitat que els «de baix», els ratolins, s'organitzin per defensar els seus interessos. Aquesta seria la raó de ser de Podemos. Aquest seria un bon exemple de com el «nosaltres» de Podemos es planteja en contraposició a una elit política i econòmica.

Dit això, cal que entenguem que l'acte d'identificar una *audiència*, l'acte d'adreçar-s'hi és alhora l'acte que la construeix, per via de l'articulació d'una serie de grups, demandes i elements dispersos per tal de construir un discurs que tingui capacitat d'interpel·lació i que traci una identificació entre aquest conjunt d'elements, una identitat comuna.

Podemos s'adreça a tots aquells que han perdut amb la crisi econòmica, tant aquells que formen part de plataformes en defensa dels serveis públics com aquells que es troben en situacions extremes. D'aquesta manera Podemos mira de traçar una serie d'equivalències entre diferents demandes socials sorgides en el context de la Crisi econòmica. El problema de les hipoteques i els

1 Pablo Iglesias Valencia 14 de Maig 2014 (6:54')

desnonaments juga un paper fonamental els discursos de Podemos, entorn a la figura de la Plataforma d'Afectats per les Hipoteques (PAH) que prenen el paper d'una demanda principal degut a la seva carrega simbòlica i a l'ampli consens social que han despertat entre el conjunt de la població². En aquest sentit les referències a la lluita de la PAH la transcendeixen i miren de construir una identificació amb altres lluites a favor dels drets socials i la defensa dels serveis públics.

Seguint aquest esquema, un segon element fort dins el discurs de Podemos, és la queixa associada a l'emigració de personal qualificat, sovint joves acabats de graduar, que s'utilitzen com a símbol del rumb que està prenent el país i que el 15M ja va plantejar en el seu dia (de fet un dels que més va treballar aquesta qüestió és l'actual número dos de Podemos, Iñigo Errejón³).

“Se van los licenciados, (...) se va lo que marca la diferencia entre un país desarrollado y un país del tercer mundo.”

Pablo Iglesias, 23 de Maig Madrid (21:37)

Aquesta demanda incorpora un element meritocràtic, que ja podem trobar en els clàssics del discursos regeneracionistes⁴, el fet de que els millors elements del país no es tenen en compte i per contra una elit poc preparada és la que governa en detriment del conjunt de la nació.

Estretament relacionat amb això Podemos incorpora el marc europeu al discurs del 15M. Segons això, Espanya hauria perdut la seva sobirania i es veuria dominada política i econòmicament per les institucions europees, i especialment pel lideratge alemany de la Unió. Aquesta relació perjudicaria a les majories socials que estan perdent degut a la política de retallades i austeritat, on un dels sectors és el que hem apuntat abans dels treballadors qualificats.

“Un amigo me pasó una foto de un mallorquín vestido de mejicano... cantando rancheras para un grupo de alemanes... borrachos. Eso es lo que quieren que seamos, una colonia, una colonia de Alemania. Pues eso es lo que vamos a decir en Europa, que no queremos ser

2 Cal no oblidar que mateix nom Podemos prové del lema emprat per la PAH “Sí, se puede” (Podemos, 2014)

3 Errejón Iñigo, (2011) “Algo habrán hecho bien, una juventud <<sin futuro>> pero con estilo”

4 Ja podem trobar aquest element en els plantejaments de Joaquín Costa com en el seu article “*Oligarquía i Caciquismo*” (1901) on fa referència al “*gobierno por los peores*”.(1973:31)

*una colonia de Alemania, que somos un pueblo, que queremos dignidad*⁵

Pablo Iglesias, 9 de Maig Valencia (14:40)

Aquest greuge entre els països del Sud i els del Nord d'Europa, concretament la relació entre Espanya i Alemanya, plantejaria una demanda de Sobirania que no deixa de ser un element nacionalista típic del populisme. En els populismes, degut a que partim de situacions amb una forta fragmentació social el nacionalisme serveix com a homogeneïtzador dels diferents elements que es volen agrupar, és el ciment que dona estabilitat a les cadenes d'equivalències forjades en els discursos populistes. En aquest sentit l'imaginari que construeix Podemos la plebs s'identificaria amb el conjunt de la Nació, i els de dalt quedarien exclosos degut a la seva col·laboració amb l'Altre exterior, en aquest cas Alemanya.

És una operació, en termes del pensador Antonio Gramsci de construcció nacional-popular de la Nació (Campione, s/d: 16). És important que ens aturem aquí degut a que malgrat que Podemos fa moltes referències al “país” al “poble” no s'acaba de definir quin és aquest país, pràcticament no apareix simbologia nacional ni als discursos, ni entre el públic ni la cartelleria de Podemos. Es treballa amb un discurs amb components fortament nacionalistes, però sense anomenar ni definir en cap moment de quin Nació, de quin país estan parlant.⁵

Podemos no planteja la divisió del camp polític entorn d'uns eixos ideològics, entre l'esquerra o la dreta sinó que planteja que la “gent”, tots aquells que no formen part de “l'oligarquia corrupta”, independentment del que pensin, tenen en comú que es veuen perjudicats pel domini de la “casta”. El plantejament no es una divisió horitzontal del camp polític sinó jeràrquica.

“El poder no teme a la izquierda, el poder teme a la gente, el poder teme al pueblo, por eso Podemos es algo que va mucho más allá de la izquierda, Podemos no somos nosotros, Podemos es la gente”

Pablo Iglesias, 22 de Maig de 2014 Sevilla (20:24)

⁵ De fet només l'aparició d'un atleta vestit amb l'equipació amb els colors nacionals espanyols a l'spot de campanya i el mateix lema de “Podemos”, que va ser el crit de guerra de la selecció espanyola durant l'Eurocopa de l'any 2004. Fins aquí arribaria el marc simbòlic de l'imaginari nacional-popular espanyol de Podemos durant el Maig de 2014.

El nosaltres que construeix Podemos representa al Poble, a la gent, que agrupa a tots aquells que es veuen exclosos degut al govern de la Casta, i és la gent, i no un partit polític qui te la clau per solucionar els problemes. Un element d'impugnació del sistema polític i preferència per una política a *tout court* amb un paper protagonista de les persones sense intermediaris, on el partit no és més que un instrument, el recipient de la voluntat popular:

“(...) Esa es la diferencia de Podemos, no somos un partido. Lo fundamental de lo que ocurre en este país no es que vaya un partido a solucionar los problemas de la gente (...), el problema fundamental es que la gente no haga política porque si la gente no hace política te la hacen otros y cuando te la hace otros te roban los derechos (...) Por eso Podemos con todos los riesgos, con todas las dificultades hemos querido ser un instrumento en manos de la gente, porque no tienen miedo a los partidos tienen miedo a la gente haciendo político”

Pablo Iglesias, 22 de Maig 2014 Sevilla (24:33)

2.2 L'emergència del “Ells” en Podemos: la Casta.

Qui són “ells” en el discurs de Podemos? El significant utilitzat per anomenar l'oligarquia, l'elit política i econòmica en el discurs de Podems és el de: “Casta”⁶. Aquesta Casta serien els beneficiaris de tot un entramat de corrupció, nepotisme i clientelisme, que seria el sistema polític espanyol i que hauria erosionat els mateixos fonaments de la Democràcia, precipitant al país a la Crisi econòmica i financera en la que es troba, amb tot el patiment que ha suposat per a la “gent”.

La Casta igual que el Poble no es construeix en base a una ideologia política, sinó que englobaria als «de dalt». Primer per tant Podemos el que fa és una identificació entre els dos grans partits dominants del sistema polític espanyol, PP i PSOE:

“El problema de este país no es ni el Centro-Izquierda ni el Centro-Derecha, es: la casta. Es la corrupción institucionalizada. Son las empresas del Ibex-35, que al tiempo que aunmentan sus beneficios 67% estan en paraísos fiscales”

Pablo Iglesias, 23 de Maig Madrid (14:29)

⁶ El terme Casta, segurament ha rebut influència del llibre publicat per dos periodistes italians Segio Rizzo i Diana Stella “La casta: *Così i politici italiani sono diventati intoccabili* ” (2007). En la seva edició en castellà Iñigo Errejón n'ha escrit el pròleg juntament amb Enric Juliana. (2015)

En aquest sentit tant els membres d'un partit com de l'altre serien còmplices de tot aquest entramat, serien còmplices d'haver treballat en favor i els seus notables se n'haurien beneficiat per igual:

“Lo que pasa es que Felipe Gonzalez se sienta en Endesa, lo que pasa es que Helena Gonzalez se sienta en gas natural. Son gatos, Son gatos (...) La democracia no es elegir entre el PP o el PSOE entre la CocaCola o la Pepsicola”

Pablo Iglesias, 9 de Maig Valencia (11:01)

Aquesta Casta no ha estat triada democràticament no segueix les normes del joc te privilegis, i el seu funcionament és la corrupció:

“La corrupción no son manzanas podridas (...) es una forma de gobierno que permite que manden los que nunca se presentan a las elecciones (...)”

Pablo Iglesias, 22 de Maig Sevilla (10:40)

En aquest sentit el debat no es pot situar en una tria entre el PP o el PSOE, sinó en una tria entre uns governants al servei del poble o uns governants al servei d'aquells que “manen, malgrat no presentar-se a les eleccions”, el poder econòmic i financer:

“Algunos dirán que el problema de nuestro país es que viene la derecha, el problema es que estamos gobernados por gente que se lo ha puesto facil a los ladrones, por gente que ha hecho leyes que permite que nos roben a todos los ciudadanos, porque eso es lo que significa rescatar con dinero público a los bancos”

Pablo Iglesias, 22 de Maig Sevilla (9:55)

Aquesta Casta, culpable de la Crisi i el patiment, degut a la col·laboració de la classe política, o al fet mateix de que la classe política formi part de la Casta, abusa dels seus privilegis com per exemple no pagant impostos, i això acabaria sent perjudicial pel conjunt de la comunitat política, arribant al punt de considerar-los traidors contra la Nació:

“Que es lo que hay que decirles a los que no quieren pagar impuestos aquí, pues que por su culpa tenemos peores servicios pagar impuestos fuera de aquí, no pagar impuestos, defraudar a hacienda supone que tenemos una sanidad peor, una educación peor, unos

servicios sociales peores, son traidores.”

Pablo Iglesias, 9 de Maig Valencia (22:17)

En aquest sentit la manca de patriotisme de la Casta no només es manifesta amb el fet de no pagar impostos sinó que també es trobaria amb la col·laboració de l'Altre extern en detriment del país, la Casta que construeix Podemos hauria tingut un paper de col·laboracionistes en el procés de pèrdua de sobirania del poble espanyol:

“ [corrupción] Lo que permitió convertir la estructura productiva de nuestro país en la estructura de un país que lo van a convertir en una colonia si no le ponemos remedio”

Pablo Iglesias, 20 de Mayo Sevilla (12:06)

El discurs de Podemos per tant planteja una escissió entre el poble i aquesta Casta, identificada com “*golfos*”, “*mafiosos*”, “*pajarracos*”⁷. No és un conflicte entre dos models de país, sinó entre el país i un element corruptor al que se li ha de posar fi, el tret que fa aquesta construcció de l'Altre en el discurs de Podemos una construcció populista és aquesta exclusió dels d'adalt del conjunt de la comunitat política.

2.3 Horitzó de canvi: *el procés constituent.*

El moment de regeneració política, l'horitzó de canvi plantejat per Podemos es pot resumir amb el seu lema de campanya “*Es la Hora de la Gente*”⁸. Segons el relat de Podemos, l'horitzó emancipatori vindrà quan la gent faci política per si mateixa:

“La historia se cambia cuando la gente, cuandos los pueblos dicen aquí estamos. Somos un pueblo, somos dueños de nuestra historia. Por eso tienen miedo a Podemos.”

Pablo Iglesias, 23 de Maig Madrid (18:22)

En aquest sentit “Podemos” planteja que quan el poble prengui consciència de si mateix i actuï en

⁷ “*esa casta de sinvergüenzas, de esa casta de mafiosos, de esa casta de mangantes* ” Pablo Iglesias, 22 de Maig Sevilla (12:20)

⁸ Veure Annex 1.

conseqüència, es podrà posar en marxa un procés de canvi polític que acabi amb els privilegis de la Casta i retorni la sobirania a la gent. Però per a que això sigui possible, el primer que cal és que Podemos tingui uns bons resultats en les eleccions europees, i un futur en les eleccions generals per tal d'encetar un *procés constituent*⁹ que permeti construir aquest nou règim.

3. Conclusions: l'emergència d'un nou populisme espanyol.

Amb aquesta recerca hem pogut veure de quina manera, efectivament Podemos construeix el seu relat polític entorn de l'oposició entre la *gent-poble* i la *casta-oligarquia*. Aquesta divisió no es construeix entorn d'una divisió ideològica horitzontal sinó d'una divisió jeràrquica, en el que els insatsifets amb el sistema s'oposen a l'elit dominant.

En aquest sentit el poble, la gent estaria format per tots aquells que han perdut amb la Crisi. Els discursos populistes sorgeixen en societats fragmentades, on fa falta que emergeixin noves identitats per unificar als diferents sectors dels de baix. Podemos traça discursivament una cadena d'equivalències entre tots els sectors descontents que els permet superar la seva reivindicació concreta i construir una identitat transversal que interpel·li a tots els que perden amb la Crisi. Cal fer notar que el discurs de Podemos malgrat tenir un fort component nacionalista, no utilitza elements ni simbologia de l'imaginari nacional espanyol, cosa que suposa un handicap ja que el nacionalisme treballa com a ciment que dona solidesa a les identitats populars en els populismes. A l'altre costat tenim la Casta, construïda també discursivament per Podemos, traçant una línia d'equivalència que unifica a tots els elements i sectors socials que consideren que són culpables de la Crisi econòmica i les dificultats que estan travessant les majories socials. Finalment queda l'últim moviment del discurs de Podemos que és l'horitzó de canvi, el moment de resolució, el final de la història, on després de la victòria electoral de Podemos s'obrirà un procés constituent que retornarà els seus drets a la gent.

9 Conferència Pablo Iglesias 2 de Maig de 2014 a Soria,

Bibliografia.

Bibliografia consultada:

- ABOY CARLÉS, G. (2010) “Populismo, regeneracionismo y democracia” *Postdata* online 15 (1) pp. 0-0. Consultat el 12 de Maig de 2015. Disponible a: http://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1851-96012010000100001&lng=es&nrm=iso
- CAMPIONE, D. (s/d) “*Algunos terminos utilizados por Gramsci*” versió online. Consultat el 15 de Maig de 2015. Disponible a: <http://www.cipstra.cl/download/intelectuales/Algunos%20T%C3%A9rminos%20Utilizados%20por%20Gramsci%20-%20Campione,%20Daniel.pdf>
- COSTA, J. (1973) “Oligarquía y caciquismo” a “*Oligarquía y caciquismo, colectivismo agrario y otros escritos*” Alianza Editorial, Madrid.
- ERREJÓN, I. (2011) “Una juventud <<sin futuro>> pero con estilo” en diversos autors “*Juventud sin futuro*”. Icaria, Barcelona.
- LACLAU, E. i MOUFFE, C. (1985) “*Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*”. Verso, Londres.
- LACLAU, E. (2005a) “La razón populista”. *Buenos Aires*. Fondo de Cultura Economica
- LACLAU, E. (2005b) “Populism: What is in a name?” publicat a PANIZZA, F. Ed, *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, Londres.
- HOWARTH, D., NORVAL, A., i STAVRAKIKIS, Y. (2009). “*Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change*”. Manchester: Manchester University Press.
- STELLA, G., RIZZO S. (2007) “*La casta. Così i politici italiani sono diventati intoccabili*” Rizzoli, Milà.
- STAVRAKAKIS, Y., GIORGIOS, K. (2014) “Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA.” *Journal of Political Ideologies* 19 (2): 119- 142

Elements analitzats.

- *"Acto de Podemos en Sevilla - Intervención de Pablo Iglesias"* (Sevilla, 22 de Maig de 2014) Consultat el 12 de Maig de 2015. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=Uw7_GrvxBPk>
- *"¡Claro que Podemos!"* (8 de Maig de 2014) Consultat el 13 de Maig de 2015. Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=unFxEn2gcTs>>
- *"Conferencia de Pablo Iglesias en Soria 2/5/2014"* (Soria, 2 de Maig de 2014) Consultat el 12 de Maig de 2015. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=NCWlfe_DvF4>
- *"DIRECTO: Cierre de campaña Europeas 2014"* (Madrid, 23 de Maig de 2014) Consultat el 13 de Maig de 2015. Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=DipcspGXx7k>>
- *"Intervención Pablo Iglesias inicio de campaña Valencia"* (València, 9 de Maig de 2014) Consultat el 12 de Maig de 2015. Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=a8RGcUpK6fE>>
- *"Mover ficha: convertir la indignación en cambio político"* (2014). Consultat el 15 de Maig de 2015. Disponible a: <<http://www.cuartopoder.es/alsoldelacalle/files/2014/01/Mover-ficha-convertir-la-indignacio%CC%81n-en-cambio-poli%CC%81tico.pdf>>

Annex 1

Cartell electoral de Campanya per les europees del 25 de Maig de 2014.

